

17 Feperueri 2023

Kena sagai me tarovi na tauvimate ena vuku ni waluvu

O Te Whatu Ora e Te Matau a Māui Hawke's Bay sa vakasalataki ira ena itikotiko mera kua ni gole ena vanua luvu me tarovi kina na veitauvi ni mate na gastroenteritis.

E kaya e dua na kenadau ena Wainimate ni Tabana ni Bula o Bridget Wilson ni waluvu e sa na vakadukadukalitaka tu na wai ni benu ni valelailai, e rawa ni vakavuna na gastroenteritis, e kilai tale ga me 'mosi ni kete' se 'gastro'.

"Na gastro e vakavuna na coka ni kete kei na lualua, e rerevaki tale ga ni rawa ni veidewavi na gastro ni oti e dua na waluvu levu baleta ni sa vakadukadukalitaka tu na wai ni benu ni valelailai, na wai ni wainimate veivakaleqai ena tasova mai na veivanua era tu kina na manumanu se teitei," e kaya o Ms Wilson.

"Kevaka o mani tiko ena dua na vanua a luvu tu, se luvu nomu vale se tara eso na iyaya e lakova na waluvu e bibi mo savata vakavinaka sara na ligamu."

Era vakaleqai na tamata nira tiloma na kena manumanu somidi rerevaki na beketiria, manumanu ni mate, kena wai kei na kena manumanu lalai, se kevaka era ceguva na manumanu ni mate.

"E rawa ni yaco qori ni o qito se o sisili ena vanua e luvu tu se tobu lalai se nomu tara na veika era sa tu kina na manumanu ni mate me vaka na katuba, tawelu kei na veika e sa lakova na wai ni waluvu."

Nomu veitaratara kei na so tale e sa tauvi ira na mate ena nomu kana mai na dua ga na veleti se nomu wasea na iyaya ni kana, nomu veitaratara kei ira na manumanu ena nomu teitei se manumanu ni vale kei na nomu gunuva na wai sa lakova na beketiria, e rawa ni vakavuna tale ga na tauvimate.

Me kua ni dua e lako ena vei uciwai se waitui me rauta ni tolu na siga ni oti e dua na uca bi baleta ni na savata kece na wai ni uca na wainimate mai na veikoro lelevu kei na kena taudaku ena veisala ni wai.

Wai ni gunu

Mo kila ke tiko e dua na ivakasala ni vakabutari ni wai me baleta nomudou wai ni gunu, na imatai ni vanua mo rai kina ya na website ni nomudou matabose ni itikotiko.

Kevaka e mani tiko eso tale na sala ni nodra wai ni gunu eso na vuvale (me vaka na ikeli wai, waivure, wai ni uca, uciwai) ra qai sega ni kila na kena ituvaki ke vakaleqai, e vakaturi me na vakabutari na wai mai na ivurevure qori me buebue me rauta ni 1

na miniti ni bera ni gunuvi, sava kina na bati se me sava kina na vuata se na kakana draudrau.

Ke sega na livaliva, vakayagataka eso tale na sala ni vakasaqa me vaka na tere ni BBQ me rawa ni buebue kina na wai me rauta ni dua na miniti. (Me nanumi: mo biuta tu ga e tuba na ka ni BBQ. Kua ni kauta mai e loma ni vale se vanua ni kele ni motoka e vale baleta na qilaiso se BBQ e vakayagataka na kasi e vure vakalevu mai kina na kubou gaga na carbon monoxide e rawa ni veivakamatei).

Kevaka o sa sega ni rawa ni vakabutara na memu wai ni gunu, saga mo biuta kina na vuanikau se wainimate ni vakasavasavataki ni wai e sega ni vakaboi e dau tu e vale se na household bleach. Mo biuta e veimama na sevuni na bleach ena rauta e 10 na lita na wai, ulia vinaka qai biuta tu me rauta ni 30 na miniti se muria na veidusimaki ni vuanikau ni vakasavasavataki ni wai. Maroroya sara ena tavaya na wai sa vakasavasavataki.

Na veika mo cakava ke o tauvi mate ni kete na gastro

Na mate ni kete na gastro e sega ni dau lai bibi sara qai levu era bula vinaka totolo tale qai sega ni gadrevi mera lai raici vuniwai. Kevaka o sega ni bula vinaka ni o tara na ka se tiko ena vanua e vakaleqai ena waluvu, mo qirita nomu vuniwai se Talevoni ni Bula ena 0800 611 116.

E bibi vei ira na tauvimate me tawa tiko ga na wai ni yagodra. Mo na gunu wai vakalevu kei na so tale na mataqali wai ni gunu. Wai savasava, kei na wainimoli na sitoa e vinaka ruarua. Na ice block e dua na sala vinaka me vukea na wai ni yagodra na gone.

Kevaka e mani bibi sara na mate, eso era na gadrevi mera lai qaravi e valenibula, vakabibi o ira na gone lalai se o ira na itabaqase kevaka e maca na wai ni yagodra. Kevaka e dua sa tauvi koya na ivakatakilakila ni mate ni kete na gastro me na lai laurai vei vuniwai se nasi kevaka era:

- Lailai mai na 6 na vula
- Tauvi coka qai mosi na ketedra me sivia e 24 na aua se lai ca sara na mate
- Katakata sivia, vulaci na kedra irairai se malumalumu na kedra irairai se era wawale wasoma, rairai tauvimate se dau cudru vakalevu
- Lako mai na sala ni nodra valelailai na dra se vakawai vakalevu se nana
- Era sega ni via gunuva e dua na ka qai laurai ni mamaca na wai ni yagodra, me vaka nodra sega ni suasua se laurai ga e dua na wase lailai ni suasua e dromodromo sivia/se mamaca na tebe ni gusudra.
- Tiko eso tale na kedra mate se ivakatakilakila ni tauvimate.

Sala me tarovi kina na kena dewa

Na virus, beketiria kei manumanu ni mate e vakavuna na mate ni kete na gastro e rawa ni vakadewavi vei ira eso tale ni se tiko ga ena yagomu kei na benu ni nomu valelailai: Na virus, beketiria kei na manumanu ni mate e tiko ga ena yagomu kei na nomu valelailai me vicavata na siga se lai vica sara na macawa ni sa mai cava na vakatakilakila ni mate.

Mo rawa ni tarova na dewa ni mate ni kete na gastro:

- savata vakavinaka sara na ligamu qai vakamamacataka vinaka. Vakayagataka na isava ni liga na sanitiser ke sega ni tiko na wai savasava/se lailai.
- dolava na katuba kei na katubaleka me curu mai loma ni rumu na cagi bulabula ni oti nomu lualua.
- vakayagataka na chlorine bleach e vale me waki vata kei na wai mo vakasavasavataka kina na veivanua e lakova na lua kei na valelailai qai vakasavasavataka na veivanua e tarai wasoma kei na veika o dau vakayagataka.
- kua ni vakarautaka na kedra kakana eso me yacova ni sa galala mai yagomu na mate me 2 na siga.

Kevaka o via kila eso tale na itukutuku mo veitaratara kei na:

Te Whatu Ora Hawke's Bay Media Team

Talevoni: 027-599-9507